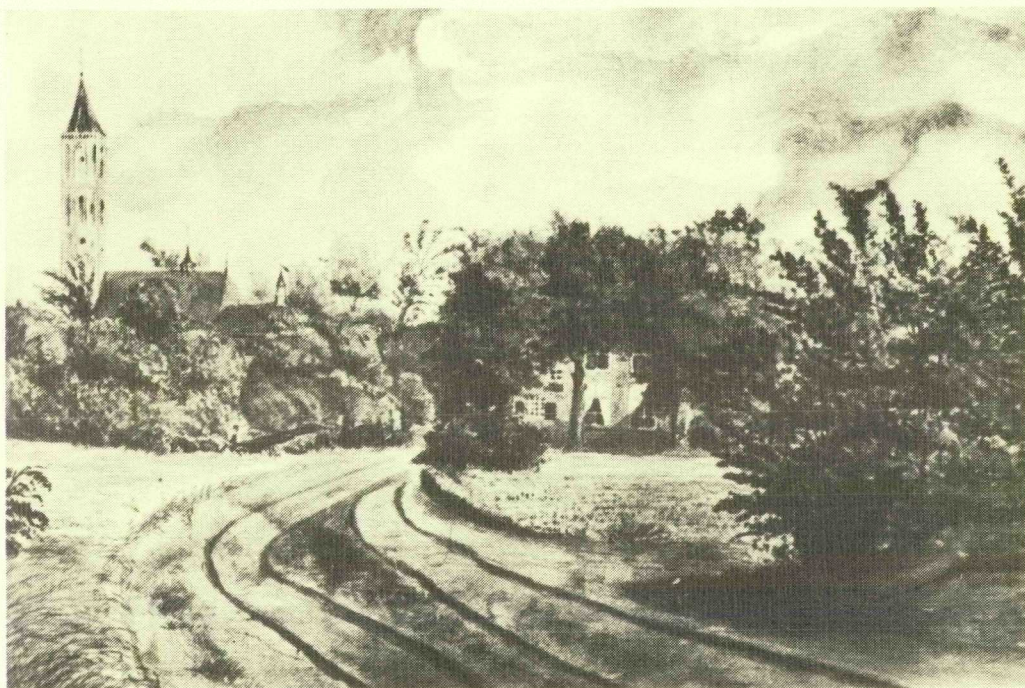

VAN ZOYS TOT SOEST

TIJDSCHRIFT VAN DE „HISTORISCHE VERENIGING SOEST”

8e jaargang nr. 3 - winter 1987/'88

Foto omslag
Gezicht op Ned. Herv. Kerk en Pastorie
Aquarel van Mej. O.J.W. van Beusekom (1855)

foto Prentencabinet

Historische Vereniging Soest
Opgericht 8 mei 1980

Bestuur

Voorzitter	:	P.J. van Doorn, Schoutenkampweg 113, Soest
Secretaris	:	Mevr. E. Stolwijk, Kruisweg 2, Soest
Penningmeester	:	J. Th. van der Putten, Leeuwerikweg 30, Soest
Overige leden	:	P.J. van den Breemer, Vosseveldlaan 21, Soest A.J. van den Dijssel, Lange Brinkweg 11, Soest J.E.J. Hilhorst, Plasweg 57a, Soest W.C.J.M. Peters, Van Mecklenburglaan 24, Soest W. Schimmel, Bosstraat 25, Soest G. Staalenhoef, Aalsmeerweg 32 III, Amsterdam
Redactie	:	P.J. van den Breemer, Vosseveldlaan 21, Soest
Vormgeving	:	F. Elsman, Bachweg 66, Amersfoort

Alle rechten voorbehouden.

Overname uit deze uitgave is alleen toegestaan na schriftelijke toestemming van het bestuur van de Historische Vereniging Soest.

De contributie bedraagt f 30,- per jaar.

Betaling is mogelijk:

op de postrekening van de penningmeester Historische Vereniging Soest,
nummer 54.59.21.8

dan wel op de bankrekening van de vereniging bij de Rabobank te Soest,
rekening nummer 3599.02.235. (Giro van de bank: 212775).

Een nieuw jaar breekt weer aan, het jaar 1987 wordt historie.

Als vereniging kunnen wij met een voldaan gevoel terugzien op het jaar dat achter ons ligt.

De grote historische optocht, die ter opluistering van het "Landjuweel 1987" van het Groot Gaesbeeker Gilde door onze vereniging werd georganiseerd, is voortreffelijk verlopen. Het was een van de hoogtepunten van dit jaar. Naast de deelnemers en de instellingen en bedrijven, die dit gebeuren mede mogelijk maakten, hebben ook de toeschouwers langs de route de optocht tot een grandioos evenement gemaakt.

Ook werd weer een themanummer "Oude ambachten", welk in de boekhandel te koop is, aan onze serie toegevoegd. Ons tijdschrift, dat leesbaar, interessant en representatief moet zijn, is ook dit jaar door onze redactie, layoutman en typiste weer zeer goed verzorgd. Daarnaast zijn er de auteurs, die na veel onderzoek hun bevindingen op papier hebben gezet, voor sommigen onder hen voor de eerste maal. Zonder hen zou de inhoud van ons tijdschrift maar erg mager zijn.

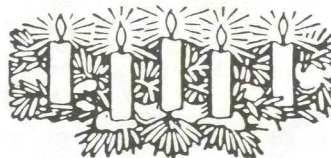
De werkgroepen Genealogie en Monumenten hebben ook het afgelopen jaar hun activiteiten voortgezet. Er zijn lezingen gehouden, een wandeltocht door oud Soest georganiseerd en een monumentenlijst van Soest wordt samengesteld.

Langs deze weg wil ik allen die zich het afgelopen jaar voor onze vereniging, op welke wijze dan ook, hebben ingezet heel hartelijk bedanken.

Mede namens het bestuur wens ik U en de Uwen heel gelukkige kerstdagen, een goede jaarwisseling en een voorspoedig 1988 toe.

P.J. van Doorn

december 1987

DE INSTELLING VAN DE COMMISSIE VAN WELDADIGHEID

Redactie

In het jaar 1818 werd door Prinses Anna Paulowna, de echtgenote van onze latere Koning Willem II, voor ons dorp Soest de Commissie van Weldadigheid ingesteld. In de 8ste jaargang no. 1 werd ingegaan op de instelling van die commissie, en in het herfstnummer werd de instructie voor de "Spin- Brei en Naaischolen" van 1826 opgenomen. Een derde instructie, daterend 18 October 1850, geeft aan, wat er verlangd werd van de "genees en heelmeeester der Commissie van Weldadigheid, den Wel Edelen Heer Frans Kuijper"

Sedert ca. 1840 was de heer Frans Kuijper "Medisch Doctor" te Soest. Hij woonde aan de huidige Lindenlaan in een villa. Een zoon van hem, nl. Franciscus Cornelis Kuijper, werd boer, en vestigde zich op een boerderij aan het Kerkpad. (nu Kerkpad NZ 37, waar afstammelingen van de familie nog wonen.) Deze F.C. Kuijper was ca. 1880-1900 lid van de Gemeenteraad, en jaren lang wethouder. Naar hem is de F.C. Kuijperstraat genoemd. Een andere zoon van dokter Kuijper is arts geworden, en had zijn praktijk in Breda, terwijl een derde zoon ook arts werd, en wel in Gemert. Ook daar is nog een "Kuijperstraat". Zoon F.C. Kuijper, onze vroegere wethouder, was gehuwd met Petronella van Roomen, en hij overleed op 73-jarige leeftijd (22-1-1912). De instructie voor "de genees en heelmeeester" Frans Kuijper laten wij hierna volgen.

De Commissie van Weldadigheid (16 Juni 1818)

Instructie voor den WelEdelen Heer Frans Kuijper wonende te Soest, aangesteld tot genees- en heelmeeester der Commissie van Weldadigheid te Baarn welke heer Frans Kuijper zich ook in die betrekking bij mede ondertekening dezes tot het nakomen en vervullen der hierna omschrevene bepalingen verklaare te verbinden.

art. 1

Aan den heer Kuijper wordt opgedragen de verzorging van al de zieken welke genees- en heelkundige hulp behoeven, en welke hem op order van de Commissie ter behandeling worden opgegeven op een schriftelijk order briefje ondertekend door den President en bij diens afwezigheid door den Aalmoezenier of Secretaris der voormelde Commissie; hij zal steeds verplicht zijn de lijders aan zijne zorg toevertrouwd met geduld en zachtmoedigheid te behandelen, hen dagelijks op gepaste uren of zoo noodig twee maal daags te gaan zien en van medicijnen of andere noodwendigheden te voorzien en op de spoedigste wijze trachten te genezen.

art. 2

De heer Kuijper niet in de gemeente woonachtig zijnde, zal voor zijne rekening en verantwoordelijkheid en ten genoegen van de Commissie, iemand in deze gemeente moeten plaatzen welke bij het ontstaan van ongesteldheid of ongemakken welke geen uitstel kunnen gedogen, terstond de vereischt wordende hulp kan verleenen, terwijl indien deze mogt oordeelen dat zij van zoodanigen aard zijn, dat de tegenwoordigheid van den heer Kuijper onmiddellijk word vereischt, hem in dat ge-

val daarvan met den meesten spoed moeten kennis geven, ten einde die zieken terstond te kunnen bezoeken om hen wijders te behandelen zooals in artikel een is vermeld.

art. 3

De persoon door den heer Kuijper in voegen als bij het voorgaand artikel is bepaald, alhier te plaatzen zal moeten zijn een genees, heel en verloskundige, van een onbesproken gedrag, welke zoo van bekwaamheid als moraliteit voldoende bewijzen aan de Commissie kan overleggen; deze persoon zal de verloskundige hulp verleenen aan die vrouwen welke zich bij hem aanmelden met een consent briefje geteekend door den Heer President en bij diens afwezigheid door den Aalmoezenier of Secretaris der Commissie en waarvoor hij van de Commissie voor iedere verlossing zal genieten eene som van zes gulden.

art. 4

De heer Kuijper zal verplicht zijn te zorgen dat ten huize van den door hem gesteld wordende persoon bij artikel twee bedoeld eene apotheek voor handen is in behoorlijken order volgens de op dat stuk bestaande lands en provinciale verordeningen, ten einde de recepten voor rekening der Commissie te kunnen gereedmaken, ook zullen de medicamenten met den meesten spoed aan de lijders moeten worden bezorgd.

Het Anna Paulownahuis, gebouwd in 1893, ter vervanging van een vervallen schoolgebouw.

art. 5

De heer Kuijper zal ten aanzien van de behandeling der behoeftige zieken voor de Commissie zijne declaratie moeten regelen naar den tax van de Armen Apotheek voor de provincie Utrecht in gebruik, omschreven bij provinciaal blad van den 11 Maart 1831, nr. 17 of zoodanige reglementen welke in het vervolg daarop zullen worden gemaakt.

art. 6

Hij zal verplicht zijn alle de kinderen hem door de Commissie opgegeven, zoodra hij daartoe goede stof voorhanden heeft, gratis te vaccineeren en van deze vaccinering alle drie maanden aan de Commissie schriftelijk verslag doen en wanneer hij bij het bezoeken der zieken mogt ontdekken dat huisgezinnen zijn waarvan de kinderen nog niet zijn gevaccineerd daarvan regelmatig de Commissie kennis geven, ook zal hij alle drie maanden aan dezelve Commissie moeten inleveren een geschreven staat of lijst der zieken of gekwetsten en kraamvrouwen met ene korte opgave van de bevinding der patienten.

art. 7

De heer Kuijper zal jaarlijks vanwege de Commissie voor tractement genieten tweehonderd gulden terwijl hij daarenboven alle drie maanden aan dezelve eene declaratie zal moeten inleveren voor alle geleverde medicijnen genees en heelkundige hulp en gedane verbanden, ingerigt volgens de in artikel vijf omschreven tax, welke declaratie echter in de vier kwartalen de som van vierhonderd gulden niet zal mogen te boven gaan met uitzondering van in extra ordinaire gevallen en als dan daartoe door de Commissie geauthoriseerd wordende.

art. 8

De heer Kuijper, de bepalingen in deze instructie voorkomende niet naar de behooren nalevende, zal de Commissie het regt hebben om hem uit deze betrekking te ontslaan terwijl zij zich tevens het regt voorbehoud om deze instructie later zoodanig te wijzigen, als zij in het belang der hulpbehoevende ingezetenen der gemeente zal vermeenen te behooren, mits hieromtrent vooraf met denzelve in overleg te treden.

art. 9

Met den eersten November dezes jaars zal de Heer Kuijper deze zijne betrekking aanvaarden.

art. 10

Deze instructie zal aan de goedgekeurde bekrachtiging van Hare Majesteit de Koningin Moeder worden onderworpen. Aldus gedaan en geteekend te Baarn, den achttiende Oktober achttienhonderd vijftig.

Was getekend
F. Kuijper

Goedgekeurd door Hare Majesteit
de Koningin Moeder
vanwege Hare Majesteit

Faas Elias
L.L. Hondius Gaukes
F.F. van Suchtelen
C. Pompe
F. Pen

ten de beschouwing blijven, als zijnde klooster-latijn, en, van lateren tijd, en daarom minder geschikt om ons den oudsten vorm van den plaatsnaam "Soest" te leeren kennen.

Men vindt dat oude dorp vermeld als Zoys, Zoysse, Sose, Suys, Sous, Soest, Zoest: "sic pro temporis retustate pronuntiatio interdum variat", zegt Matthaeus (A. Matthaeus, De jure gladii. bl. 332) Slichtenhorst, en anderen, deelen mede, dat Ansfried, Bisschop van Utrecht, op 18 November 1006, aan het klooster van Hohorst, (Heiligen Berg), te Amersfoort, onder meer, "de vlecken Hese en Soys" heeft geschonken (A. v. Slichtenhorst, Gelderse Geschiedenissen, Boek V, bl. 52). Mattheaus verzekert, dat Keizer Coenraad er melding van maakt in een charter van 1028; en Bisschop Bernulph in een charter van 1050.

Niet vóór 1006 alzo vinden wij Soest genoemd, maar Hees, Hese, ongeveer een derde deel der oppervlakte van de tegenwoordige Gemeente Soest, wordt reeds in 828 bij name vermeld (Tijdschr. voor Gesch. Oudh. en Statist. v. Utrecht, jaarg. 1840, bl. 273, 274). In dat jaar toch geeft zekere Verowaldus Lantwardus aan de kerken van Utrecht: "een goet geheeten Heze, mit den dorpen ende goederen daeraen gelegen, daer boven aen die voorn. veenen streckende zijn, met veel ackeren, weijden, bossagien, watergangen, ende gebruijckinge. Ja, zelfs tot nog vroeger mogen wij wellicht teruggaan want in den Schenkbrief van 7 Juni 777, geeft Karel de Grootte aan de Kerk van St. Maarten, te Utrecht, onder meer: "die Bosschen, wier naamen zijn Hengestschote, Fornhese, Mokoroth, en Widock, welke liggen ter wederzijden van den Hemi" (G. v. Loon, Hoeve, Holl. Histori, Dl. II, bl. 4-6). Wanneer men in het oog houdt, dat in dit charter gesproken wordt van bosschen aan weerszijden van Den Eem; en dan verder bedenkt dat Hengestschote sedert eeuwen voor het tegenwoordige Bunschoten wordt gehouden; dat de naam Widock hoogstwaarschijnlijk tot dezen tijd toe voortleeft in de Wiek-akkers, enz., te Soest, maar naar de zijde van Vuursche, (Furst, Forestum), dan is het niet onnatuurlijk dat men in het tegenwoordige Hees, het oude Fornhese meent weder te vinden; te meer, omdat op sommige landkaarten, de naam Hees ook wel met een ander voorhangsel, b.v. Laag Hees, voorkomt. Veenen en bosschen waren er in die dagen, in geheel deze landstreek, zeker in overvloed.

Melding, van wat nu Soest is, kan dus reeds in 777 hebben plaats gehad, maar genoemd wordt het eerst in 1006, en heet dan Soys, Zoys, Zoyst, bij v. Heussen en v. Rhijn, Soes; later Zoys, Soysse, Suys, Sous, Sose (v. Heussen en v. Rhijn, Kerkel. Hist. Dl. VI, bl. 676, f°.). Wie echter weet hoe willekeurig men voor eeuwen, met plaatsnamen en persoonsnamen omsprong, zal zich niet verbazen over al die verschillende schrijfwijzen. Dat ging maar op het gehoor af, en de sprekers waren lang niet altijd vast in de uitspraak.

Langzamerhand echter is de spelling "Soest" de overheerschende geworden, eene enkele maal met "Zoest" afgewisseld. Heel op het eind van de 18de eeuw, en in het eerste vierde van de 19de eeuw, werd de vorm "Zoest" menigvuldiger, maar de oudere spelling "Soest" keerde terug, en werd tenslotte algemeen en officieel.

Ik heb natuurlijk wel eens nagedacht over den oorsprong van dien naam, en liet mij daarbij leiden door den latijnschen vorm en van in middeleeuwsche geschriften. Susatum, of Zuzatum, heet het daar, en die vorm deed mij denken aan Zuid-Zate, zuidelijke nederzetting. Ik heb die gissing eens medegedeeld aan den Heer H.G. Janssen, Predikant te St. Anna ter Muiden, toen met den Heer J.H. van Dale, te Sluis, redacteur van een tijdschrift of jaarboekje, die, volgens zijn brief aan mij van 23 Juli 1858, ze al spoedig daar in liet drukken. Later heb ik den Heer Johan Winkler, te Haarlem, naar zijn gevoelen hieromtrent gevraagd, en deze opperde, in een schrijven aan mij van 2 Maart 1896, dezelfde gissing, daarbij uitgaande van de ver-

onderstelling, dat de oorsprong en beteekenis van dien naam hier, eenzelve zou zijn met den naam van de stad Soest, in Westfalen. Hij achtte het aannemen van die eenzelve niet te gewaagd.

"Dezelfde betrekkelijke ligging van de Eemlandsche en van de Westfaalsche plaats, kan, onder de oorspronkelijk vrij wel dezelfde taal sprekende Eemlandsche en Westfaalsche bevolking, de opkomst van denzelfden naam ten gevolge gehad hebben. In middeleeuwsche, in 't Latijn geschrevene oorkonden, wordt de naam van de stad Soest menigmaal in verlatijnschten vorm geschreven, als Susatium of Susacia, ook Sosatium en Sosacia. Intusschen komt het even menigvuldig voor dat men den naam dezen stad onveranderd liet, d.i. juist zóó, of ten naasten bij zóó, als hij luidde in den mond der toenmalige ingezetenen. En dan vinden wij dien naam geschreven als Sosat en Susat, ook Suesacen, (in den locativus). Deze naamsvorm nu is gemakkelijk te verklaren. Het is een versleten vorm van het oorspronkelijke Sudsate, d.i. de zuidelijke woonplaats of Zuidsate. De naam "sate", nog heden eigen aan de boerenhofsteden in Friesland, (Mellema-sate, Andringasate, en duizend andere dergelijken), hangt samen met het woord zitten, getal.

"Het is als 't ware de plaats waar een eigengeërfde boer, een vrij man, gezeten is. Ook in den Vlaamschen dorpsnaam, (tusschen Gent en Ter Neuzen), Selsate, vinden wij dit woord terug. Dus Sudsate, Susate (u = oe), Sosate, Soest. Dit gaat geheel geleidelijk, en volgens de wetten der nederl. uitspraak. Zuidsate dan, denk ik, in betrekking tot Amersfoort. De sate of woonstede, de eerste, zuidelijk van Amersfoort gelegen."

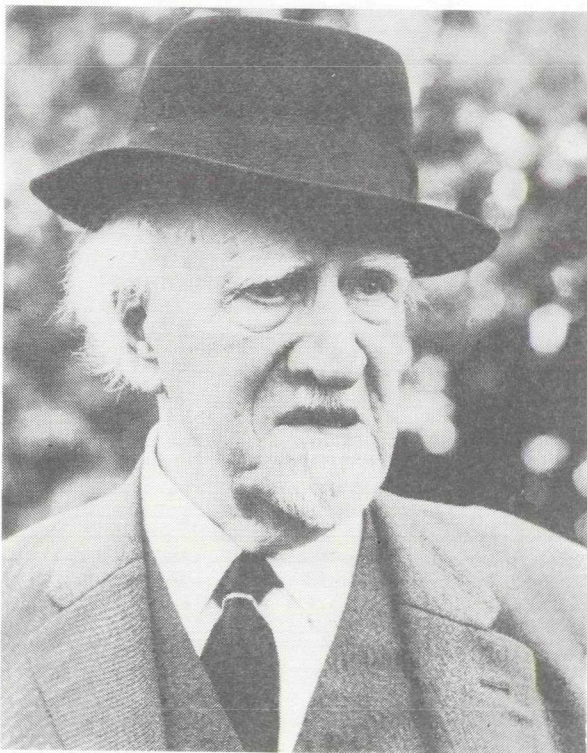
Dat was dus, iets meer uitgewerkt, mijn eigen gevoelen van vóór 38 jaren terug. Toch was ik niet bevredigd. De latijnsche vorm van den plaatsnaam Soest, woog vroeger bij mij zwaarder dan in lateren tijd. Waarheid is het dat Soest, in Eemland, meermalen Susatum, of Zuzatum genoemd wordt, maar toch geloof ik niet dat de oude plaatsnaam Soyse, Zoys, Sose, daarmee juist vertaald is. De middeleeuwsche monniken, (er waren te Soest twee kloosters), hebben dien Westfaalschen plaatsnaam, wellicht maar zoo voor het Stichtsche Soest overgenomen. Evenzoo deed nog in onzen tijd, met eene andere bijzonderheid, A.J. van der Aa, in zijn Aardrijkskundig Woordenboek van Nederland, en noemt het Nederlandsche dorp de geboorteplaats van den schilder en graveur Hendrik Aldegraaf, die in werkelijkheid geboren is te Paderborn, in Westfalen, doch al spoedig daarna verhuisde naar Soest, ook in Westfalen. Hetzelfde zal ook wel het geval zijn met Christianus Lennep, dien hij opgeeft als eerste Hervormde Leeraar in het Eemlandsche Soest, in 1588 herwaarts gekomen, doch die in werkelijkheid hier te lande volstrekt onbekend is. Aannemelijk is het zeker dat de bevolking van het Westfaalsche en het Eemlandsche Soest, oorspronkelijk vrij wel dezelfde taal zal gesproken hebben, maar dan is toch nog niet duidelijk, met betrekking tot welk punt men, deze nederzetting, eene zuidelijke heeft kunnen noemen. Amersfoort is niet zoo oud als Soest, en Soest ligt niet ten zuiden van Amersfoort.

Dat de plaats zeer vroeg bewoond werd, leeren de menigvuldige Germaansche grafheuvels welke daar gevonden worden, en uit welke ik enkele gebroken urnen, en vele brokstukken van urnen, gedeeltelijk nog gevuld met beenderen, asch, en enkele fragmenten van metaal, heb opgegraven.

In de dagen, toen ik aan den latijnschen vorm Susatum meer waarde hechtte dan thans, heb ik wel eens gedacht over "Susatheim", woonplaats van zekeren Susat, en stond niet weinig verbaasd toen ik later, in W.J. Hofdijk's: Ons Voorgeslacht, Deel II, blad 144, en wel in het "Walters-lied", uit den tijd van Karel de Groote, gesproken vond van "Susats cierlijk Slotpaleis", als tijdelijke verblijfplaats

van Etzel, der Hunnen Koning. Maar het komt mij nu voor dat men dien Susat zal moeten zoeken, òf in Westfalen, òf in het brein van den dichter van het Walters-lied.

Uit al het voorafgaande laat zich dus opmaken, dat ik den oorsprong van den naam "Soest", voor ons Eemlandsch dorp, niet wel te verklaren acht, en van meening ben dat men thans niet beter doen kan dan de eeuwenoude, altijd meest algemeene, en thans officieele, schrijfwijze te volgen, en daarmede te getuigen dat dat schoone dorp, in de Provincie Utrecht, Soest heet, met eene S, en niet met eene Z.

J. H. Isings, 60 jaar geleden al op de bres voor het landschap van Soest.

KRANTENKNIPSELS UIT UTRECHTS DAGBLAD
door J. H. Isings (27 januari 1927)

"De ondergang van een dorp"

De bedreigde schoonheid van Soest.

Het is verheugend, dat over het uitbreidingsplan der gemeente Soest, waarin de vernieling van een heerlijk stuk woest landschap wordt beraamd, zóó sterke verontwaardiging opleeft.

Achttien jaren terug lag ons dorp nog vrijwel ongeschonden. Wel waren er toen reeds landhuizen en winkels, die door karakterlooze vormen stoornis brachten in de zuiver-

heid der eenvoudige landelijke bebouwing, maar de velden, de heiden en bosschen lagen nog zonder de verscheuring van wegenaanleg, zonder de verwarring van rommelige buurtjes.

De wijde welving van "Den Eng" lag nog in de heerlijkheid van ongebroken ruimte. In voor- en najaar zag men nabij en ver de statigheid van ploegen en zaaien tusschen en over het sappig groen van winterkoren en de weligheid der rulle kluiten in de voren. In den zomer was er de wijd gespreide weelde van rijpende rogge en het prachtige oogsten ernstig-schoon als Bijbelsche beelden. Prachtig deed midden op de hoogte de verweerde romp van "De Windhond"; de slag van zijn wieken was door heel 't dorp te zien. Het molenaarshuis, zuiver aansluitend bij breede linden, fijn van teekening bij een groep hooibergen, lag er achter. Een zeldzaam boeiend molenerf.

Wat verder lagen de schaapskooien. Eén was er, aan de splitsing der wegen nabij den toren, met een groep oude beuken en berken, een monument tegen de wijde lucht. De schaapskooi verdween in vlammen, de boomen vielen, toen het hout gretig gezocht werd in oorlogstijd.

De wijde welving van "Den Eng".

Een bouwvereniging legde dwars over "Den Eng" een vrijwel gesloten bebouwing, huisjes, die hier en daar goede vormen hebben maar als buurt in wankle schamelheid, als een dam van baksteen en pannen, de schoonheid van de akkers schond.

Er werd over geschreven, even, - niemand roerde zich, geen van de gemeenteregeerders had oog voor het ingehaalde bederf.

Het raadslid Notaris Dammers was de eerste, die in den raad eerbied vroeg voor het overgebleven schoon van "Den Eng". De bouwverordening kreeg bepalingen, die de eenheid van dit wijsche, zeldzame landschap moest behoeden.

De Molenstraatbuurt nam aan "De Windhond" den wind uit de zeilen, de molen werd

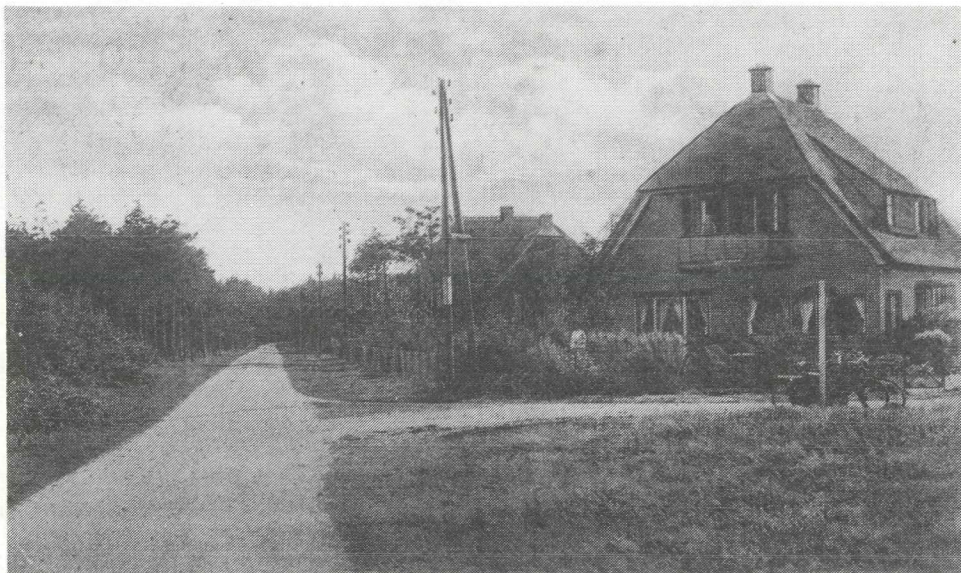
verlaten, werd - en wordt nog steeds - tot havelooze ruïne, langzaam gaat 't slooperswerk zijn gang. - Het molenaarshuis viel in de vlam. De Eng gaat er uit zien als een verwaarloosd leven. Een begin van uitbreiding der Gemeente schendt den westelijken Eng en 't schijnt wel, of de belemmerende bepalingen in de bouwverordening zoo gewijzigd zijn, dat de zekerheid voor een ongeschonden "Eng" gebroken ligt.

Wie weet, wat ons boven het hoofd hangt, wanneer ook over deze prachtige akkerheuvel, waar een wijd verschiet van hei en zand - de bedreigde heide, het bedreigde zand - uitkomt tegen de heerlijke blauwen en paarsen van den Utrechtschen heuvelrand - de zegeningen van wegeaanleg en bouwterreintjes geworpen worden.

De prachtige Soesterbergsche straat viel voor de bijl. De straat moest breder worden - 't is waar - maar geen van de regeerders zocht naar afleiding van het verkeer naast de prachtige eiken. Een dwaze onrustige beplanting - eik en spar om beurte - tobt nu al jaren om te bestaan; de boschranden liggen er als gerafeld kled. Al wat geschonden werd in Soest kon breken zonder klacht. Een beroep om eerbied en aandacht, op bescheidenheid ook, - die luisteren wilde naar oordeel van anderen bleef stem in de wildernis.

Natuurschoon bleef hier prooi van lust en gril - of van waan, die vereert alle eigen verzinning.

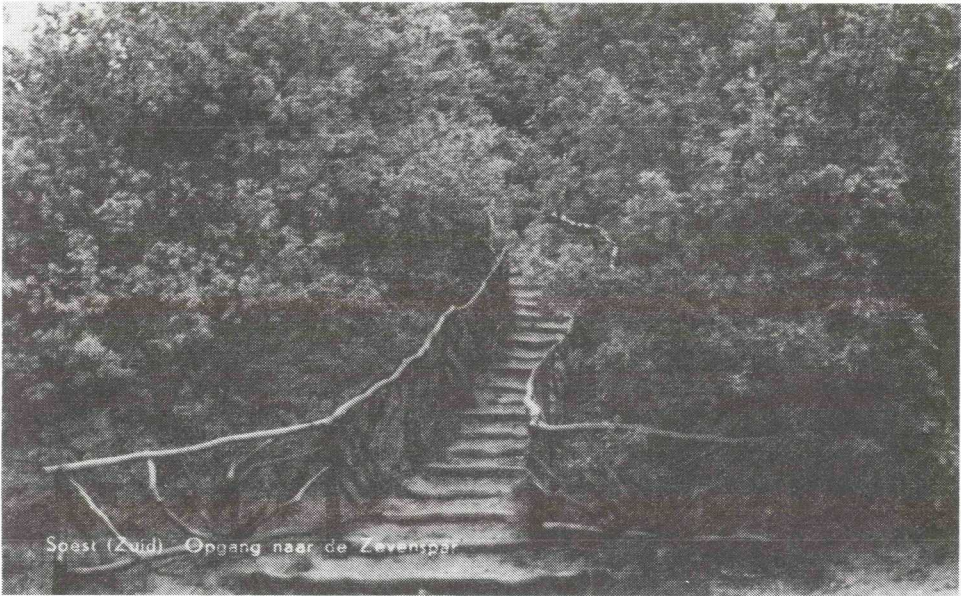
De heide tusschen Soesterbergsche straat en Bosstraat kreeg een wegnnet. Huisjes kwamen er ook. Praten helpt hier niets meer. Ieder, die zien kan, die oog ontving, vatbaarheid voor zuiverheid en samenstemming kan hier gekweld worden. Er is gewaarschuwd, er is gepleit telkens weer - de ambtenaren gingen hun gang. Het weinige, dat aan zuiver schoon bewaard bleef, ligt nu al reeds in de nabuurschap van het bederf. Een prachtig terrein rondom "Vosseveld" werd - helaas - van deftige buiten-huizinge met rust van boschbezit - tot villa-park - eerste aanranding, van kleine maar heel bijzondere boschweelde. Bij het aanleggen van dit villapark werden bosch en heide achter "Vosseveld" ontdekt.

"Vosseveld" werd tot villa-park.

De woeste gronden werden in orde gebracht; 't werd daar "Soester Wandelbosch".
 "Modern" gekleurde bordjes wijzen u den weg. Hoe u er in komt en hoe u er uitkomt.
 De laatste aanwijzing is nuttig; ze kan uw snellen aftocht verhaasten.

De zandpaden over de heuvels in het bosch zijn nu keurig, gelijk in burgerlijke stadstuintjes, gevangen in randen van heizoden; die buigen mee met de hellingen, dartelen wat om boschjes - niet te losbandig - maar fatsoenlijk in meetkundige vormen. Een ruige heuvel, met prachtige door den wind vergroeide dennen - "de Zevenspar", sierlijk strak van teekening als een oude Japansche prent - heeft nu geriefelijke traptreden, geschoord met palen. Natuurlijk is er ook een bank boven op. Alles heel netjes. Men mag wel hopen op een onweersbui - een gutsende stroom, die alles kan wegslaan.

Soest (Zuid) - Opgang naar de Zevenspar

De Zevenspar heeft nu gerieflijke traptreden.

Maar - men kan niet meer dwalen achter "Vosseveld" en bij "Zonnegloren" - altijd vindt u in het wandelbosch den goeden, officieel-schoonen weg.

Nu is er niet zoo veel meer in Soest. Rechts en links langs de Soesterbergsche straat liggen groote en kleine landhuizen, ligt ook het sanatorium "Zonnegloren" met eigen bosch en heidebitz binnen scherpe omrastering. De talrijke heidehuisjes brengen allerlei afval naar de brandgreppels. De ruige hei-randen zijn ontgonnen; in rij en gelid staan er de grove dennetjes en liggen er de berkensingels. Aan den kant van Amersfoort zijn nog prachtige ruwe heuvels, meest in particulier bezit; nabij "Birkhoven" zijn nog plekken, die wonderlijke verrassingen bewaren. Maar 't is wel mogelijk, dat we dan al op Amersfoortsch gebied terecht komen. Het stedebestuur van Amersfoort bleef wel waakzaam. 't Heerlijke, grootendeels zuiver, wijl ongebaand gelaten "Birkhoven" is een schat voor de stad, een eere voor het bestuur, een voorbeeld voor het land.

En nu gaat men aan de doodsklok over de stuifzanden. Rinke Tolman heeft in "Buiten"

en in de N. Rott. Crt. de fijne waarheid gezegd. Prof. De Graaff en de heer A.S. (men zie onderscheidenlijk het Utr. Dagblad van 25 en 26 januari, Avondeditie) roemen het schoon van de "lange duinen". Daar mag geen woord bij, daar kan ook niet één woord af.

Eenmaal werd deze strook wilde, waardelooze grond voor fabrieksterrein bestemd. Nabij "Soesterduinen" kwamen ook fabrieken. 't Bleef er gelukkig bij. "Zomers buiten" liet er steedsche woningen bouwen voor menschen die komen om de stad voor een poos te vergeten. Maar dat is nog wel te boven te komen. Zon en regen tooien ook een bouwwerk, dat in eigenwillige schamelheid bestaat. Moet nu de spade slechten, wat ontroerend mooi geboetseerd werd in den machtigen slag van Gods wind? Moet de prachtig geteekende Juniperus, moet de zilverige karteling van den kruipwilg vallen door handen zonder eerbied?

Iedere gemeente van meer van 10.000 zielen moet een uitbreidingsplan vormen. De woningwet 1901 schrijft 't voor. Komt Soest nu in nood wanneer deze schoone gronden ongerept gelaten worden? Daar is in Soest nog grond in overvloed - die ruimte biedt voor bebouwing. En daar blijven nog kansen te over om elk deel der gemeente langs goede wegen te bereiken zonder dat men schendt wat heerlijk is. Soest begint karakter te verliezen. Soest gaat lijden onder weerbarstigheid van ambtenaren die buiten hunne geaardheid en buiten hunne bekwaamheid macht verkrijgen en niet willen loslaten voor waarschuwing, die onbaatzuchtig de hand opsteekt.

De schatten van het dorp, de hooge akkers, de Eemoever, de bosschen, de zanden mogen toch niet verpild worden zonder noodzaak. 't Zijn Gods geschenken, behandel ze eerbiedig.

Laten de technische ambtenaren, die bekwaam zijn in eigen functie, toch verstaan, dat het zien van grenzen in eigen bevoegdheid geen zwakheid, doch karaktersterkte toont. Worde onze gemeente er voor bewaard, dat het gemeentebestuur als een doorbrenger handelt met het overschot der weelde in ons landschap. Maar gelukkig, we zijn nog in de dagen, waarin het technisch advies wordt overwogen.

1. Het van ouds bekende perceel „Het huis met de drie ringen”

best. uit twee woonh. met erven, tuin en bouwland, aan de Kerkstraat nrs. 11 en 11a te Soest, tezamen groot 15 A. 92 c.A.

Te veilen in 2 perc. en comb.

2. Een dubbel huis met schuur erf en tuin

aan den Kolonieweg, nrs. 22 en 23, te Soest, tezamen groot 21 A. 50 c.A.

Te veilen in 2 perc. en comb.

3. Een villa met garage schuur, erf. en tuin

aan de Molenstraat O.Z., nr. 23, te Soest, groot 6 A. 86 c.A.

4. Een huis met schuur, erf en tuin

aan den Hartweg nr. 28 te Soest, groot 5 A. 20 c.A.

5. Eenige perc. bouwterreinen

aan de Waldeck Pymontlaan te Soest, groot ongeveer 9 Are.

Te veilen in 3 perc. comb. en massa.

BRAAMHAGE AAN HET LANGE EIND

door P. J. v. d. Breemer

Dat zal velen heel vreemd in de oren klinken, maar toch was "Het Lange Eind" in 1880 het officiële adres van de buitenplaats "Rustoord" welke naam in 1923 werd omgedoopt in "Braamhage" Lange Eind 70A.

Wat is er bekend over "Braamhage", en wat ging er aan vooraf?

Mede met behulp van de gegevens die wij van ons lid, de heer J.D.H. v.d. Neut uit Amersfoort als Historische Vereniging Soest kregen aangeboden, willen wij een poging wagen een en ander vast te leggen.

Het Lange Eind is de strook grond, gelegen tussen de graslanden langs de Eem, en de bouwlanden op de Eng. De strook begint bij de Oude NH kerk in de kerkebuurt, en loopt in noordwaartse richting tot aan de buitenplaats: "Groenhof", het huidige Oranje Hotel, aan de Burgemeester Grothestraat. In vorige eeuwen was deze grond eigendom van het Gerecht Soest, grond voor gemeenschappelijk gebruik. Men kon er een huis of een boerderij op bouwen, de wegen liepen over deze grond, zandwegen, met brede karresporen, maar er was ook een net "Kerkevoetpad" waar niet met paard en wagen mocht worden gereden. En de rest was grasland; daar mocht ieder schapen weiden, of ganzen, maar ook plaggen steken. Soest was dun bevolkt. Er waren in 1815 in Soest 1560 inwoners, en die woonden in 290 woningen, waaronder enige hutten waren begrepen verspreid over heel Soest. (Opgave aan het Departement).

Huisje naast Rustoord, gekocht van fam. Dijkman, later bewoond door de fam. van Breukelen.

De oude schapenmeent werd in het midden van de vorige eeuw aan de aanliggende eigenaren overgedragen, zodat toen eigenlijk de basis gelegd werd voor de huidige hoofdweg en de Lange en Korte Brinkweg.

Nu de omgeving van Braamhage. Voor het eerst vinden we hiervan iets op de oudste gedetailleerde kaart van Soest van 1810. Op last van Napoleon moesten alle grondeigendommen worden opgemeten en in kaart worden gebracht. Arend Tesselhof met een collega, en de Gerechtsbode Johannis Staal beginnen op de 8ste van de "Slagtmaand" 1810 aan deze opgave. Iedere dag meten zij 15 à 20 percelen en op de 30ste van de "Wintermaand" 1810 staan er 889 percelen op kaart. Tevens is vermeld, de eigenaar of eigenaren, oppervlakte, en grondgebruik. Naast grasland en bouwland komt "bosch en heide" veel voor.

Rond Braamhage was de meeste grond, tenminste in de oostelijke richting, grasland. Uitgezonderd perceel 134, dat was "Bosch", en perceel 133, een perceeltje bouwland achter dat bos. Het tegenwoordige Slangenbosje was er dus toen ook al.

Eigenaar van deze twee percelen was de molenaar van de Windhond op de Eng, nl. Willem Smits. Op de kaart staat op de meent een blokje getekend, waarmee huizen werden aangegeven. Mogelijk is dit huis ook van Willem Smits geweest.

Tussen 1810 en 1818 wordt dit bezit verkocht aan ene Jan Sluiter, die op 1 juni 1818 alles weer verkoopt aan Abraham Feitama, gehuwd met Cornelia Petronella Warin.

De heer Feitama komt in 1822 te overlijden, en zijn echtgenote blijft er wonen, doch op 2 augustus 1824 komt ook zij te overlijden, en wel op de plaats "Beek en Daal". Hier komt dus voor het eerst de naam van de plaats naar voren.

De familie Warin, nl. Mevr. C.P. Warin, weduwe van Jacob Hooft, wordt erfgename, doch nog in hetzelfde jaar, op 25 Sept. 1824 wordt bij openbare veiling via Notaris Frans Pen, ten huize van Dirk Hartman, kastelein in "De Zwaan" te Baarn de "Hofstede Beek en Daal" verkocht aan de Amsterdamse notaris Mr. Everard Cornelis Bondt, voor de som van f 6625,-.

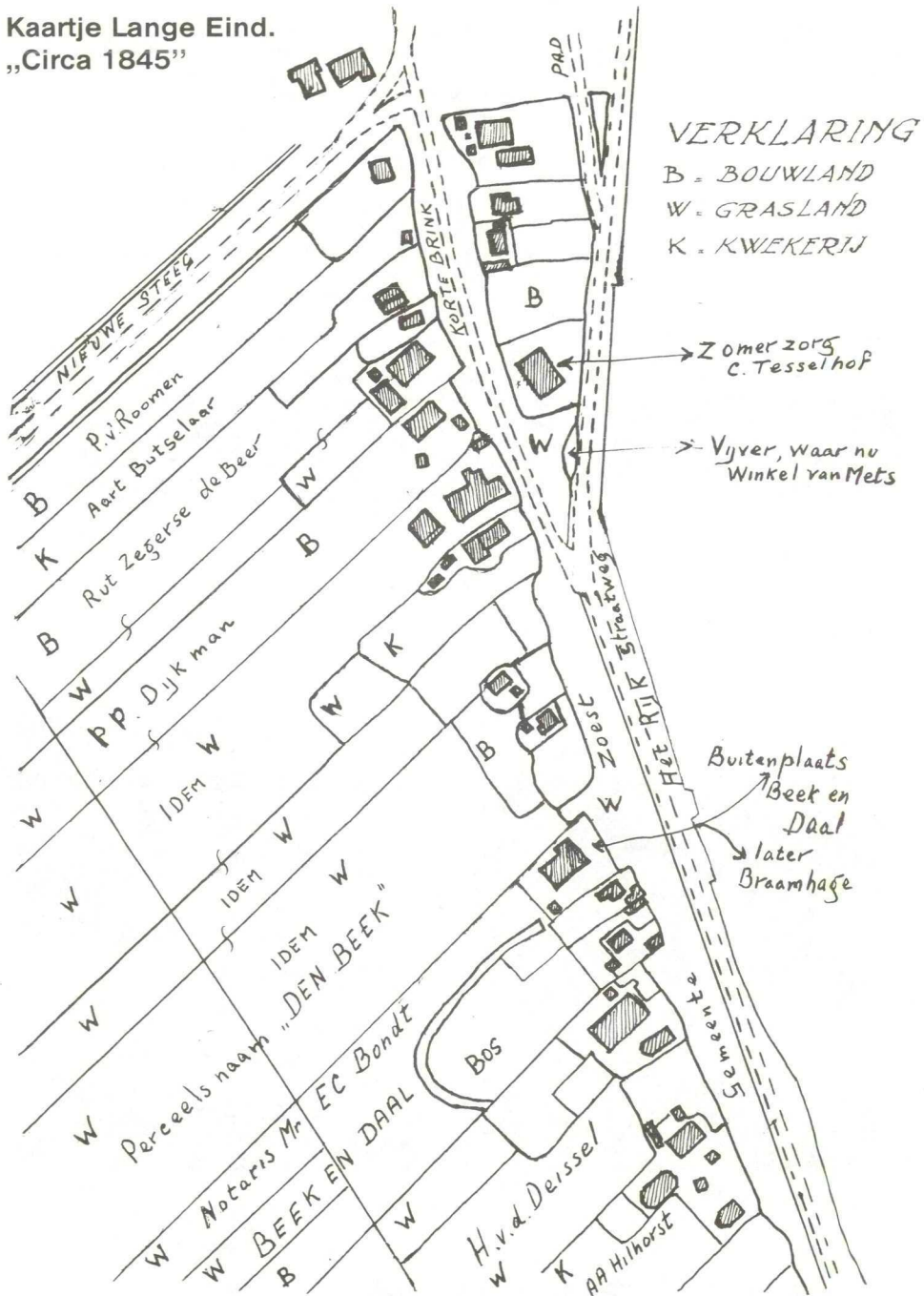
De verkoper heeft het huis keurig in orde, zoals in de "Veijlconditiën" staat omschreven, doch het is een zeer kleine woning naar onze huidige begrippen. Het is zeer de moeite waard eens te lezen hoe in 1824 zo'n huis is ingedeeld.

De omschrijving van het te veilen object laten wij hierna in zijn geheel volgen, zoals omschreven in de "Veijlconditiën".

De Heeren Comparanten in het hoofd dezes gemeld presenteren bij openbare veijling te verkopen van een Kapitale en alleraangenaamst gelegen en welgesitueerde Hofstede genaamd Beek en Daal met deszelfs wel doortimmerde Heeren Huizinge, Koetshuis, Koe en Paardenstallinge, Bergschuren enzovoorts lanen met hoog opgaande Boomen Engelsch Plantsoen, Vruchtrijke Boomgaard, Bloem en Moestuinen, Bosch-, weiden Bouwland, alles gelegen in de plaats, en te zamen groot drie en een halve Bunder, voetstoots, gelegen aan de groote Straatweg, even voor Zoestdijk, onder de Gemeente Zoest. De Heeren Huizing, bij het inkomen ene Gang met witte en zeer net gepleisterde muuren en geplafoneerd; ter regterzijde eene Zijkamer, proper geschilderd, met papier behangen en met een gestucadoord Plafon; verder eene Binnenkamer, Communicatie hebbende met de Zijkamer mede zeer net geplafoneerd, papier behangsel, Engelsche Schoorsteen; met blaauw Steenen Mantel en een kast, eenige trappen opgaande eene Slaapkamer, net geschilderde en Zindelijk met papier behangen, voorzien met een kast.

Bij het inkomen uit gemelde gang ter linkerzijde eene Zijkamer, ge-

Kaartje Lange Eind.
„Circa 1845”

schikt tot eene Boekenkamer, waarin eene gestucadoorde Nis; daarnaast twee geschilderde kasten, benevens nog twee Boekenkasten met losse planken; ten einde gemelde Gang de trap opgaande eene gang, waarop ter eenerzijde eene Logeerkamer, zeer net geschilderd en met papier behangen, ter andere zijde van gemelde Gang eene door latten afgeschootene Provisiekamer, ten einde laatst gemelde gang eene ruime Kleerzolder, waarvan is afgeschoten eene Meidenkamer, waarop eene Bedstede en Kast.

De trap afgaande, komende in de eerstgenoemde Gang, ten einde derzelve eene extra drooge en ruime Provisiekelder met afgeschotene Wijnkelder, Wijnrekken. In opgemelde Gang aan het einde een Secretet. De Gang Uitgaande, komende in de keuken, waarin Haardstede, Fournuis, en Waterfournuis met Koperen Ketel, Aanregtbank, Turfkist, Kast, Gootsteen en pomp. Uit de Keuken komende in eene ruime Stalling of Wagenhuis, aan de eene Zijde afgeschoten met eene Kamer voor Domestique, als ook tot berging van Turf en ter andere Zijde geappropriëerd tot Stalling voor Drie Paarden en drie a vier stuks Hoornvee, boven dezelve eene Bergplaats voor Hooi en Stroo; de Stal uitgaande komt men op de plaats zijnde deze Hofstede gesitueerd als volgt, ten Noorden de agterweg, ten Oosten Pieter Michielse Dijkman ten Zuiden de Dorpsbrink en ten westen de Eigendommen van Hendrik van den Dijssel Gijsbert Schouten en Jan Abramse Pronk.

Na 8 jaar verkoopt Mr. E.C. Bondt "Beek en Daal", waarover een volgende keer.

"Beek en Daal", in 1853 "Rustoord" genoemd.

SCHUTTERS-DAG IN SOEST door Engelbert Heupers en W. Schimmel

In 1960 op tweede pinksterdag vierde het Groot Gaesbeeker Schuttersgilde van Soest zijn 400-jarig bestaan. Verschillende schuttersgilden uit ons land namen er aan deel, de meeste afkomstig van beneden de grote rivieren, waar het gildeleven intenser leeft dan in andere gewesten van ons land. Zij gaven fleur en kleur aan dit gebeuren, schoten naar de vogel en bewezen tevens dat zij het vendelzwaaien nog goed verstonden.

De leden van het Soester Gilde schoten eveneens op deze zo heuglijke dag en Helmus Kok schoot de grote zwarte vogel, die op een staak van 13 meter hoog stond, naar beneden (nadat de papegaai door andere schutters reeds deerlijk was gehavend!) en werd hierdoor voor een jaar schutterskoning van het Grote Gild.

Een eeuwenoude traditie werd in ere hersteld. Helmus Kok koning en zijn echtgenote koningin van het Gild.

Teneinde aan de uitbouw van het Grote Gild meer gestalte te geven werd op zondag 15 oktober 1961, een schuttersdag gehouden en werd het festijn van het vorige jaar, hoewel in bescheidener mate, herhaald. Deze schuttersdag is zeker geslaagd: meer dan 40 gildebroeders, oud en jong, namen de karabijn ter hand om de weerbarstige papegaai van haar hoge zetel naar beneden te schieten.

Het feest begon met het afhalen van koning Helmus. Onder tromgeroef en het wapperen van de gildevlag en die van de vendelzwaaiers, trok de stoet met de koning in hun midden naar het bekende café "De Gouden Ploeg", aan de Middewijkstraat, alwaar in het verleden zovele teerdagen werden gehouden. Hier werden koning en koningin ontvangen door het bestuur van het Grote Gild en door de Ouderman (voorzitter) toegesproken.

1960, Het Groot Gaesbeeker Gilde schiet weer op de vogel.

Na deze toespraak trok men onder het roeren van de gildetrommel en met vliegende vaandels, naar een weide aan de Lange Brinkweg, waar het schieten naar de vogel zou plaats vinden. De koning loste, zoals de traditie het wil, het eerste schot, maar het werd dit keer geen koningsschot, zoals in 1960. Velen schoten daarna en er bleken onder de gildeleden goede schutters te zijn. Na elk schot vlogen de splinters in het rond. Eerst schoot men de hals van de vogel er af, daarna de linkervleugel en binnen 3 minuten volgde de rechter, waarna Anton Kok, een broer van de koning, verantwoordelijk werd voor de staart van het beest.

In de derde ronde, bij het vijftiende schot, verwierf Piet Brouwer de koningstitel. Met een meesterlijke treffer schoot hij de houten vogel uit zijn hoge positie, zodat de overlevende romp in twee stukken naar beneden tuimelde. Onder luid geluich van de gildebreders en de vele toeschouwers, werd Piet, die "er glad beduusd" van was, op de schouders genomen en in triomf rondgedragen. Nu, met de nieuwe koning, trok men wederom naar zojuist genoemd café en hier werd Piet, de nieuwe koning, en zijn echtgenote toegesproken door de heer W. Schimmel, in zijn kwaliteit van Ouderman van het Groot Gaesbeeker Schuttersgilde van Soest. De Ouderman vond het bijzonder prettig, dat iemand, die al zo lang lid van het gilde was, deze eer te beurt viel voor een jaar koning te zijn.

Na zijn speech, werd een driewerf hoera uitgebracht op de schutterskoning en zijn gemalin. Als teken van zijn waardigheid hing daarna de Ouderman hem de versierselen die bij het koningschap behoorden om en kreeg de nieuwe koningin, mevrouw Brouwer, een groot bouquet bloemen aangeboden. Tromgeroffel begeleidde deze ceremoniën, die door hoerageroep van de gildebreders telkens werd onderbroken. Na deze hulding ontvingen de andere prijswinnaars in de schietwedstrijd hun prijzen, bestaande uit medailles.

Dit tweede schuttersfeest van het Grote Gild van Soest begon met het opdragen van een Heilige Mis, in de drie parochiekerken van Soest, voor de levende en overleden gildebreders. Men mag verwachten dat deze schietwedstrijden om de koningstitel opnieuw tot een traditie zullen uitgroeien, zodat ieder jaar een nieuwe koning zijn scepter zal zwaaien over de bijna 600 leden van het Grote Gild.

Het huidige gildebesteduur wil de oude gebruiken in ere herstellen en enthousiaste jongeren hebben zich tot taak gesteld hieraan mee te werken. Zo zal ook het vendelzwaaien weer in zwang komen. Een vier-tal banieren zijn reeds gekocht en er wordt door verschillende gildebreders, vooral jongeren, onder deskundige leiding geoefend in de edele kunst van het vendelzwaaien.

De soms overoude Gilden beneden de Moerdijk en die in de Achterhoek staan er om bekend, dat zij op zo'n uitmuntende wijze, bij iedere feestelijke manifestatie in stad en dorp, naar voren treden en dat zij het feest met hun komst bijzondere luister weten bij te zetten. Laten wij hopen dat het oude Schuttersgilde van Soest de ingeslagen weg tot een goed einde brengt en zich op een zelfde hoogte kan stellen als de Gilden elders in het land, tot meerdere glorie van het Grote Gild van Soest.

Soest, Kerkpad z.z. 20e

E. Heupers

De wens van wijlen de heer Heupers in de laatste alinea van bovenstaand artikel is in vervulling gegaan. Het oude Schuttersgilde van Soest is op de ingeslagen weg voortgegaan.

Elk jaar wordt op de laatste zondag van augustus op de vogel gescho-

ten om het koningschap van het komende jaar. Hieraan nemen thans ongeveer 140 gildebroeders deel.

De groep vendeliers van 1961 is uitgegroeid tot een tamboer-, klaren- en vendelkorps van ongeveer 40 leden, die in historisch costume gestoken meerdere malen per jaar met de koning en koningin en het bestuur het gilde op waardige wijze naar buiten presenteren. Sinds 1970 is het Soester gilde aangesloten bij de Kring van Schuttersgilden Land van Cuijk, een van de zes kringen van de Noord-Brabantse Federatie van Schuttersgilden. Binnen de kring komen de ongeveer 30 aangesloten gilden elk jaar tweemaal bijeen op de zogenaamde kringdagen, waarop onder meer onderlinge wedstrijden worden gehouden in trommen, blazen en vendelen en uiteraard ook schieten. Het gildekorps gaat zo enigszins mogelijk naar deze kringdagen en al vele malen werden door het korps en individuele leden daarvan prijzen in de wacht gesleept. Nog dit jaar behaalde het korps de erepijs op de kringdag te Ayen.

Het koningschieten was de eerste jaren een bijna besloten gildegebeuren, wat weinig aandacht trok. In 1975 is daarin grote verandering gekomen.

Met ingang van dat jaar plaatst men elk jaar ter gelegenheid van het koningschieten een grote feesttent op het weiland De Blaak aan de Ferdinand Huycklaan en worden rond het koningschieten gedurende vijf dagen meerdere festiviteiten georganiseerd. Hieraan werken ook andere verenigingen mee.

Op de zaterdag voor het koningschieten verzorgt bijvoorbeeld de Warmbloed Paardenfokvereniging Eemland een concours hippique, waaraan uit het gehele land wordt deelgenomen. Atletiekvereniging Pijnenburg houdt een gildeloop terwijl Tempo Toer een fietstocht organiseert. Het koningschieten is uitgebreid met gelukschieten en schieten op de wip voor het kampioenschap van Soest, waaraan ook niet-leden kunnen deelnemen. Voor de kinderen zijn er op de zondagmiddag diverse spelen.

Deze gildefeesten trekken elk jaar enige duidenden bezoekers. Vooral de zondagmiddag is uitgegroeid tot een ontmoetingsmiddag. Vele vroegere inwoners van onze gemeente komen speciaal op die zondagmiddag naar het feestterrein en de feesttent om oude bekenden weer eens te zien en te spreken.

Op deze wijze zijn de jaarlijkse gildefeesten een begrip geworden in Soest.

foto Herman v. Dam

Landjuweel Soest 1987

Maar ook binnen de organisatie van de Noord-Brabantse schuttersgilden heeft het gilde van Soest een eervolle plaats gekregen. Heel duidelijk is dat gebleken in dit jaar, toen het Soester gilde van het federatiebestuur de toestemming verkreeg om ter gelegenheid van het 600ste geboortjaar van Jacob van Gaesbeek, destijds heer van Soest en beschermheer van het gilde, een Landjuweel te organiseren.

Bijna honderd gilden uit Noord-Brabant en Noord-Limburg kwamen op de speciale gildedag naar Soest, terwijl in de twee weken daarvoor meer dan dertig plaatselijke verenigingen zich in een veelheid van culturele en sportieve activiteiten aan de Soester gemeenschap manifesteerden.

Velen hebben daarvan genoten, maar - wat nog belangrijker is - vele onderlinge banden werden gelegd of versterkt. Het Landjuweel heeft ongetwijfeld een goede bijdrage geleverd aan de bevordering van de gemeenschapszin binnen onze gemeente.

Het Groot Gaesbeeker Gilde - het Grote Gild - heeft wederom de plaats verkregen, die het ingevolge zijn historie toekomt. Graag spreek ik de wens uit dat het zijn plaats waardig blijft en in het bijzonder binnen de gemeenschap van Soest blijft meewerken om de onderlinge banden te verstevigen.

Soest, november 1987

W. Schimmel

foto Herman v. Dam

Landjuweel Soest 1987

Hebt u ons tweede themanummer al?
Nu nog voor f 9,90
bij boekhandel v.d. Ven te koop.

Uit de
GESCHIEDENIS VAN SOEST-DEEL 2
OUDE AMBACHTEN door Engelbert Heupers

Uitgave van de "Historische Vereniging SOEST"

